

SUMMARY

In the present paper, the basic concepts which have appeared due to informatization of education are determined and the connection between the terms of informational technologies, new informational technologies, informational-communicational technologies, informational educational technologies and new informational technologies of education is analyzed.

Key words: *informational technology, informational-communicational technology, informational educational technologies, informational technologies of education.*

УДК 37.032.5:173.5 (045)

О. М. Полякова

М. В. Сіренко

Сумський державний педагогічний університет

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МАТЕРИНСТВА СТАРШОКЛАСНИЦЬ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті здійснено аналіз стану розробленості проблеми формування культури материнства старшокласниць у вітчизняній сучасній системі загальної середньої освіти; висвітлено теоретичні засади й практичні надбання, окреслено суперечності та визначено перспективні шляхи їх подолання.

Ключові слова: *материнство, культура материнства, «Я-концепція», соціальна роль, компетентність.*

Постановка проблеми. Материнство є однією з фундаментальних цінностей людини. Сучасна наука визначає материнство як період безпосередньої взаємодії матері з дитиною, що триває з моменту народження дитини і протягом всього їхнього життя [3, 34]. Материнство є механізмом трансляції цінностей культури на індивідуальний рівень, а рівень соціальності жінки-матері визначає якість передачі соціальних цінностей наступному поколінню. Відповідно, одним із завдань Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки» проголошено формування відповідального та свідомого материнства як основоположної сімейної цінності [5], а підтримка та розвиток традицій, спрямованих на зміцнення української родини, ще у 1999 році були визначені невідкладними завданнями держави в Указі Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» [4].

Аналіз актуальних досліджень. Проблема культури материнства вивчається в межах різних наук: історії, культурології, медицини, фізіології, біології поведінки, соціології, психології. Значний внесок у її розробку

зробили видатні філософи, культурологи – Е. Арід, В. Кравець, Н. Пушкарьова, В. Рамих, Н. Чодороу, педагоги –П. Блонський, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження в галузі материнства підтверджують визначальну роль материнської поведінки для розвитку дитини, розкривають її складну структуру і шляхи розвитку, подають багатогранність культурних та індивідуальних варіантів (А. Валлон, Д. Віннікотт, Е. Еріксон, Г. Каплан, І. Кон, М. Мід, М. Радіонова). Це дозволяє говорити про материнство як про самостійну реальність. Воно розглядається не лише як умова повноцінного розвитку людини, але і як частина особистісної сфери жінки, зокрема як стадія статево-вікової та особистісної ідентифікації (Л. Баз, О. Захаров, С. Мещерякова, Г. Скобло, Г. Філліпова та ін.).

Водночас, культурологічний, історичний, аксіологічний і діяльнісний підходи наголошують: культура материнства – це ціннісно-діяльнісний компонент культури, що характеризує як окрему особистість, так і суспільство. Культура материнства на індивідуальному рівні є складовою загальної культури жінки, яка відбиває ступінь усвідомлення та виявлення материнського призначення в її соціальному існуванні. Останнє реалізується через сприяння засвоєнню дітьми духовних цінностей суспільства, поширення прогресивних соціальних цінностей для подальшого розвитку дитини та включення її у соціум як суб'єкта соціального розвитку [6, 38].

Наведена теза є підґрунтям для моделювання соціально-педагогічного впливу з метою оптимізації процесу формування культури материнства у сучасного українського жіноцтва.

У контексті зазначеної проблеми плідними є наукові дослідження Л. Буніної, І. Зверєвої, А. Капської, Н. Максимовської, Л. Міщик, А. Мудрика, А. Рижанової, С. Савченка, С. Харченка. Зазначені автори не лише визначили теоретико-методологічні засади соціальної педагогіки, які передбачають вивчення соціального виховання в контексті соціалізації, інтенсифікації соціального розвитку молодії особистості в закладах освіти, соціально-педагогічного перетворення соціуму, але й дослідили досвід певних країн щодо формування культури материнства.

Зростання в Україні кількісних характеристик таких кризових явищ, як насильство над дітьми, соціальне сирітство, приховане соціальне сирітство, дитячі девіації тощо свідчать про існування суперечності між завданням формування культури материнства в сучасному українському суспільстві та реальною соціальною ситуацією. На нашу думку, це зумовлено значною невідповідністю між розумінням культури материнства як певної стадії статево-вікової й особистісної ідентифікації та орієнтацією інтенсивної психолого-педагогічної підготовки до батьківства на період фізіологічного очікування дитини (вагітності).

Визначена суперечність загострюється недостатністю роботи щодо формування ціннісно-мотиваційного аспекту культури материнства – зведенням усього спектра завдань щодо формування культури материнства до лише технологічно-операційних аспектів (наприклад, до навчання конкретних навичок усвідомленого батьківства).

Такий підхід не дозволяє людині цілісно, на всіх рівнях розвитку особистості готуватися до батьківської ролі. Підготовка до сімейного життя та батьківства повинна здійснюватися набагато раніше – одним із сприятливих для цього періодів є рання юність. Адже саме цей період характеризується становленням ціннісної сфери, зорієнтованістю особистості на майбутнє, прагнення її до життєвого самовизначення, установленням інтимно-особистісних стосунків з протилежною статтю. Засвоєння таких цінностей, як сім'я, родина, батьківство, цнота, кохання неможливе без інтеріоризації гуманістичних цінностей. З огляду на зазначене, формування відповідального ставлення старшокласників до майбутнього батьківства потребує спрямованості знань на їх ціннісно-сміслову сферу та інтеграцію в «Я-концепцію» [8, 72].

Мета статті – здійснити аналіз формування культури материнства старшокласниць як актуальної соціально-педагогічної проблеми.

Виклад основного матеріалу. У межах статті визначальним є розуміння культури материнства як показника розвитку особистості жінки як матері водночас з її соціальним розвитком. Відповідно до неї Н. Максимовська розробила змістовну модель поняття «культура материнства» (рис. 1), в якій проматеринська поведінка визначається

як поведінка, притаманна молодим жінкам, що не є матерями, але вже орієнтовані на виконання соціальної ролі матері [3, 342].

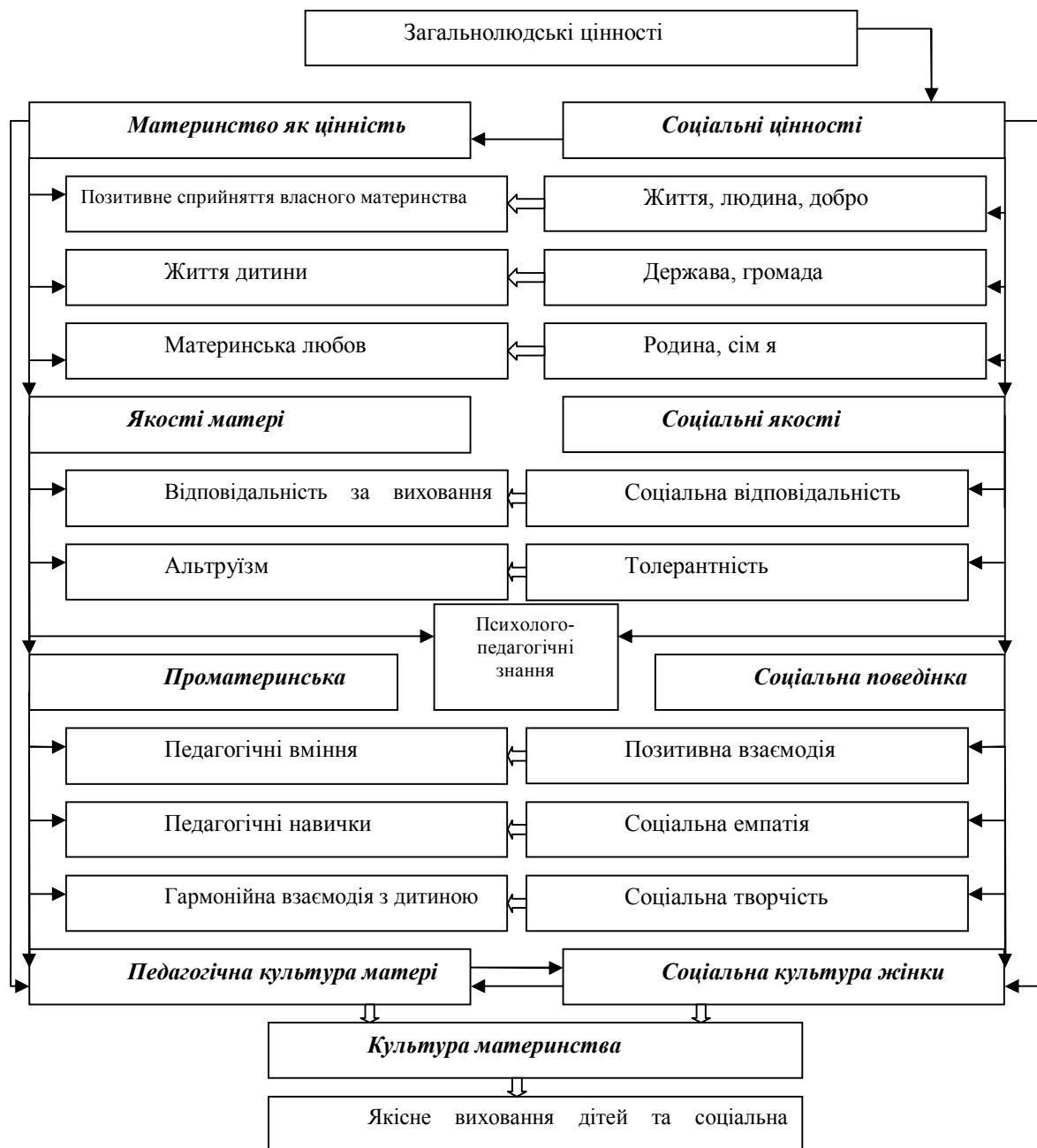

Рис. 1. Змістовна модель поняття «культура материнства»

Розглянемо, як вирішується це питання у сучасній системі загальної освіти України. Зазначимо, що виховання якостей сім'янина в учнів певною мірою здійснюється в межах кожного навчального предмета. Щодо специфічної діяльності з формування культури материнства старшокласниць, варто зазначити впровадження з 1982 року дворічного курсу «Етика та психологія сімейного життя» (10–11 класи), головними завданнями якого є:

- підвищення відповідальності молоді перед шлюбом і сімейним життям;
- формування у юнаків та дівчат високого рівня етико-психологічної культури;
- підвищення соціальної престижності ролі батьківства та материнства;
- формування психологічної готовності юнаків та дівчат до шлюбу;
- висвітлення питання щодо ведення домашнього господарства, організації бюджету сім'ї тощо.

На жаль, на сьогодні цей курс у сучасній вітчизняній системі загальної освіти не є обов'язковим, а факультативним.

Аналіз площини виховної роботи сучасної загальноосвітньої школи щодо розв'язання нею проблеми формування культури материнства насамперед потребує вивчення змісту виховної діяльності, задекларованого у наказі МОН України № 1133 від 17.12.2007 р. Про затвердження «Основних орієнтирів виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України».

Згідно з виокремленими блоками змісту виховної діяльності в загальноосвітній школі, у наказі висвітлено бажані виховні досягнення та наведено тематичний зміст виховних годин. Розгляд завдань зазначених блоків свідчить про те, що в контексті проблеми формування культури материнства дослідницький інтерес становлять перший та другий блоки змісту виховної діяльності.

Так, перший блок виховної діяльності «Ціннісне ставлення до себе» має на меті:

- на рівні початкової школи – сформованість основ духовно-морального та фізичного розвитку особистості;
- на рівні основної школи – усвідомлення основних засад «Я-концепції» особистості (5–7 класи) та сформованість основних засад «Я-концепції» особистості (8–9 класи);
- на рівні старшої школи – сформованість життєвих компетенцій, активної життєвої позиції.

Другий блок виховної діяльності безпосередньо стосується проблеми материнства, називається «Ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей» і покликаний сформувати:

- на рівні початкової школи – основи національних та загальнолюдських цінностей;
- на рівні основної школи – цінності соціального спілкування (5–7 класи) та сімейні, родинні й суспільні цінності (8–9 класи);
- на рівні старшої школи – соціально-комунікативні компетенції.

Грунтовний аналіз тематичного змісту виховної діяльності, поданого у цих блоках, дає нам підстави стверджувати:

1. У межах усієї молодшої школи виховна робота передбачає лише чотири теми, що присвячені проблемі материнства: «Шануй батька й неньку» (2-й клас), «Берегиня» (2-й клас), «Рушник моєї бабусі» (2-й клас) та «Від матері доні добро передати» (4-й клас). Така неувага до проблеми материнства посилюється недоцільним розподілом відведених чотирьох годин, згідно з яким учні 1-го та 3-го класу взагалі позбавлені можливості осягати цей феномен в межах виховних годин.

2. Структура змісту виховної роботи в основній школі безпосередньо відводить проблемі материнства сім тем, а саме: «Для мами завжди ласкаві слова» (5-й клас), «Люба моя ненько» (5-й клас), «Цілую бабусині втомлені руки» (6-й клас), «Найкращі дні для наших матерів – це ті, коли щасливі їхні діти» (6-й клас), «Берегиня нашого дому» (6-й клас), «Бабусині рушники» (7-й клас), «Пісні моєї бабусі» (7-й клас). До того ж, у супереччю тому, що формування сімейних, родинних і суспільних цінностей відповідно до наказу № 1133 МОН України визнано як одне з провідних завдань виховної роботи у 8–9 класах загальноосвітньої школи, лише одна виховна година має відповідно визначену тематику: «Цінності моєї родини» (9-й клас). Зрозуміло, що про формування культури материнства доречно вести мову саме в її межах. Інших тем виховної роботи, які б хоча б опосередковано могли стосуватися цієї проблеми, налічується в кількості шести одиниць: «Ти живеш серед людей» (8-й клас), «Собори наших душ» (8-й клас), «Що внутрішня, що зовнішня краса тобі одній дарована, людино!» (8-й клас), «Любов до ближнього – джерело величі людини» (9-й клас), «Відкрийте чарівні двері добра і довіри» (9-й клас), «Любов'ю дорожити вмійте» (9-й клас).

3. Щодо виховної роботи у старшій школі з формування культури материнства, то, на жаль, вона здійснюється тільки опосередковано – у

межах відзначення днів матері, батька, сім'ї (12-й клас) та у межах виховних годин, присвячених загальній проблемі людських моральних ідеалів та місці родинних стосунків у ній: «Моральний ідеал і його місце в житті людини» (10-й клас), «Моральні якості, особливості їх вияву у різних сферах діяльності людини» (10-й клас), «Моральні основи сім'ї. Еволюція сімейних відносин» (10-й клас), «Духовні скарби народу. Найстрашніші втрати – духовні» (10-й клас), «Обов'язок. Відповідальність. Совість» (11-й клас), «Людське життя як найвища цінність» (11-й клас), «Ким бути і яким бути?» (11-й клас), «У чому краса людини?» (11-й клас), «Загальнолюдські цінності: осмислення вічних істин» (12-й клас), «Вічні цінності сьогодні» (12-й клас), «Моральні ідеали і їх місце в житті сучасної молоді» (12-й клас), «Людина. Доля. Душа» (12-й клас), «Українська народна педагогіка про сім'ю» (12-й клас), «Традиції моєї родини» (12-й клас), «Сімейні реліквії» (12-й клас), «Дружна сім'я – першоджерело людського духу» (12-й клас), «Духовна єдність поколінь» (12-й клас), «Українська сім'я – основа міцності держави» (12-й клас).

Тезу про незадовільний стан розв'язання проблеми формування культури материнства в соціально-педагогічному середовищі загальноосвітньої школи підтримує В. Кравець, наголошуючи, що підготовка школярів різної статі до виконання материнських і батьківських функцій повинна мати комплексний характер і потребує:

1) інтенсифікації використання змісту предметів шкільного навчання, зокрема з української та зарубіжної літератури, історії, біології, права, музики, трудового навчання тощо;

2) широкого запровадження факультативу у старших класах загальноосвітніх шкіл, присвяченого проблемам материнства й батьківства («Азбука батьківства»);

3) ознайомлення школярів з батьківськими листами відомих людей (наприклад «Листи до сина» і «Листи до дочки» В. О. Сухомлинського);

4) активного використання художніх репродукцій, фотографій і діапозитивів у виховних тематичних заходах («Жінка-матір», «Хрещення» тощо);

5) запровадження виконання школярами різноманітних самостійних завдань (зібрати прислів'я, приказки, уривки з віршів про

щасливе материнство й батьківство, написати сценарій урочистого запису дитини в органах РАГСу тощо);

6) інтенсифікації проведення в позаурочний час заходів, орієнтованих на підготовку майбутніх батьків, – лекцій, етичних бесід, диспутів, лекторіїв, читацьких конференцій, вечорів запитань і відповідей, турнірів знавців сім'ї та ін.;

7) організації різновікових загонів, шефства старших школярів над молодшими або над дошкільниками;

8) проведення різноманітних тренінгів;

9) використання виховних можливостей сім'ї, потенціалу батька і матері у формуванні правильного ставлення до майбутнього батьківства [2].

За таких умов одним із засобів підвищення ефективності роботи щодо формування культури материнства у дівчаток в умовах загальноосвітнього закладу, на наш погляд, є професійна діяльність соціального педагога.

На сьогодні практика має відповідні приклади реалізації такого завдання в межах просвітницької роботи соціального педагога освітнього закладу засобами бесід, диспутів, конкурсів соціальної реклами, волонтерських акцій, благодійних марафонів, соціальних проектів, тренінгів. Так, просвітницький тренінг «Я – майбутня мама» має структурно-логічну побудову, яка складається з таких модулів: «Внутрішній світ Я», «Я і оточуючий світ», «Моя майбутня сім'я», «Я – майбутня мама». Це – своєрідні сходинки, які допомагають учасникам тренінгу через пізнання внутрішнього світу, характеру, особистісних проявів, своїх цінностей, розуміння соціальних ролей, свого місця у міжособистісному просторі поступово здійснювати цілеспрямоване проектування себе як сім'янина та майбутнього батька чи матері. Безперечно, що ця програма визначається на сьогоднішній день актуальною, але її застосування, на жаль, є поодиноким.

Висновки. Отже, за результатами аналізу сучасної соціальної ситуації в Україні, проблема формування культури материнства старшокласниць є актуальною. На теоретичному рівні досліджуються такі питання проблеми як: сутність феномену материнства як соціокультурної категорії, взаємовплив соціального виховання дівчини та виконання нею материнського призначення в історичному контексті,

певні аспекти зарубіжного й вітчизняного досвіду з формування усвідомленого батьківства з урахуванням гендерного фактора.

Практична діяльність щодо формування культури материнства старшокласниць в умовах соціально-педагогічного середовища загальноосвітнього закладу потребує вдосконалення шляхом розв'язання таких завдань:

- визначення системи відповідної виховної та соціально-педагогічної діяльності в межах освітнього закладу;
- розробка та запровадження цільових соціально-педагогічних програм;
- налагодження співпраці школи як відкритої соціально-педагогічної системи з громадою, деякими державними установами та громадськими об'єднаннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буніна Л. М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л. М. Буніна. – Луганськ, 2005. – 20 с.
2. Кравець В. Гендерні аспекти формування усвідомленого батьківства [Електронний ресурс] / В. Кравець. – Режим доступу : <http://www.tnpu.edu.ua/kurs/1/?page=lection/l13>
3. Максимовська Н. О. Соціальне виховання жінки в репродуктивному віці / Н. О. Максимовська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Київ–Житомир : Вид-во ЖДУ, 2004. – Кн. I. – С. 340–344.
4. Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян: Указ Президента України від 27 квітня 1999 року № 456/99 [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1082.6323.1>
5. Про схвалення концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 244-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=244-2006-%F0>
6. Рамих В. А. Материнство и культура / В. А. Рамих. – Ростов-на-Дону : Изд. центр ДГТУ, 1995. – 118 с.
7. Тіунова О. В. Розвиток психологічної готовності до материнства у старшокласниць засобами просвітницького тренінгу / О. В. Тіунова // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 4. – С. 34–46.
8. Шалімова І. В. Школа та сім'я в підготовці старшокласниць до сімейного життя / І. В. Шалімова // Рідна школа. – 1997. – № 3–4. – С. 71–73.

РЕЗЮМЕ

В статье совершон анализ проблемы разработанности формирования культуры материнства старшекласниц в отечественной современной системе

общего образования; раскрыты теоретические основания и практические приобретения, очерчены противоречия и определено перспективные пути их преодоления.

Ключевые слова: материнство, культура материнства, «Я-концепция», социальная роль, компетентность.

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of the forming motherhood culture among girlseniors in a native contemporany system of the secondary education authors touche upon theoretical researches and practical experiences motherhood probums and speak about possible perspective overcoming ways of all specific young women difficulties.

Key words: motherhood, motherhood culture, «I-concept», social role, competence.

УДК 502:908:373 (477) «1930/1958»

О. М. Трегубенко

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ШКІЛЬНЕ ПРИРОДНИЧЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК СКЛАДОВА ВІТЧИЗНЯНОГО КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ В 1930 – 1958 РОКАХ

У статті висвітлено особливості національного краєзнавчого руху в умовах централізації влади в 1930 – 1958 роках. Шкільне природниче краєзнавство розглядається як складова вітчизняного краєзнавчого руху. Проаналізовано основні чинники, динаміку та напрями розвитку національного краєзнавства та їх вплив на функціонування шкільного природничого краєзнавства в системі вітчизняної освіти.

Ключові слова: природниче краєзнавство, вітчизняний краєзнавчий рух, шкільна освіта, вітчизняна освіта.

Постановка проблеми. Відродження національної свідомості й духовності українського народу на сучасному етапі розвитку суспільства вимагає пошуку шляхів формування активного світосприйняття, розширення світогляду, розвитку моральних якостей майбутніх громадян. Значні можливості розв'язання цієї проблеми має шкільне природниче краєзнавство, яке дає змогу забезпечити перехід об'єкта навколишньої дійсності в галузь знань учня, емоційно забарвити процес пізнання природи своєї місцевості, сформувати образ малої Батьківщини у свідомості дитини, виховати любов і дбайливе ставлення до рідної землі.

Шкільне природниче краєзнавство пройшло складний шлях свого розвитку в певних історичних, економічних і соціальних умовах. Кожен з етапів його історичного розвитку, як елемента системи вітчизняної шкільної освіти, протікав у певному соціокультурному вимірі, який характеризувався певними суспільними передумовами і чинниками. Розвиток шкільного природничого краєзнавства залежав і від рівня